
AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM EMLÉKEZETE

Pomogáts Béla

**1956 – írószövetség és forradalom.
(Személyes tükörben)¹**

Történelmi és irodalmi emlékezet

Úgyszólván minden magyarországi (közép-európai) nemzedéknek vannak meghatározó történelmi élményei, tapasztalatai és persze emlékei. Ha csak másfél évszázaddal tekintek vissza a múltba, ilyen történelmi (és személyiségformáló) közösségi és személyes tapasztalat volt az 1848-as forradalom és szabadságharc, a 1867-es kiegyezés, amely Magyarországot az európai nagyhatalmak közé emelte, az 1914-1918-as első világháború és az azt követő forradalmak, a második világháború, majd az 1945-ös újabb történelmi fordulat és természetesen az 1956-os nemzeti forradalom és az abból kibontakozó újabb szabadságharc. Az utolsó ilyen nagy közös történelmi élmény az 1989-1990-es demokratikus átalakulással következett be. (Az én nemzedékem, amely a harmincas években született, ezek szerint három nagy történelmi átalakulást is megért – nem egyszer gondolok arra, hogy talán a szükségesnél, az elviselhetőnél több történelmi átalakulással terhelte meg kortársaimat a Sors vagy a Gondviselés.)

Az, hogy a magyar forradalmak (és szabadságharcok) az irodalom világában kialakult „tektonikus” mozgásokkal veszik kezdetüket, hogy azután nem sokkal később ugyancsak az irodalom kényszerüljön tragi-

¹ Elhangzott a 44. Tokaji Írótáborban 2016. augusztus 10–12.

kus búcsút venni a szinte minden esetben egy idegen hatalom fegyvereivel levert szabadságharc eszményeitől, és nemzetstratégiai küldetéseként őrizze meg az általuk képviselt történelmi ideálokat, szóval mindez nem ritka jelenség a nemzet történetében. A II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharcot a szegénylegények kesergői készítették elő, majd történetét és tanulságait a fejedelem emlékiratai összegezték. A negyvennyolcas forradalomhoz vezető utat Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor (meg mások) írásai jelölték ki, majd zárták le. Az 1918-as „őszirózsás” forradalom szellemi és morális előjátékát Ady Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Kassák Lajos és mások írásaiban találhatjuk meg, tanulságait Babits, Kosztolányi, Móricz Zsigmond írásai foglalták össze, és természetesen az 1945-ös országos újrakezdéshez (ámbar ezt nem nevezném forradalomnak) vezető utat is olyan írók jelölték ki, mint József Attila, Illyés Gyula, Németh László és Déry Tibor. Az akkor ígéretesen induló újrakezdés erőszakos és tragikus elrekesztését is írók mutatták be, többnyire 1956 ismét „forradalmi” tavaszától kezdve, midőn már szinte nyíltan lehetett beszélni a Rákosi-rendszer bűneiről, és meg lehetett szólaltatni a szükséges változtatások feladatait és reményeit.

Az ötvenhatos forradalom és szabadságharc eszményeitől és hőseitől, reményeitől és vértanúitól ugyancsak versek, elbeszélések, remények vettek végső búcsút. Olyan versekre gondolok, mint Füst Milán *Szózat a sírból*, Sinka István *Ének 56 Karácsonyára*, Kassák Lajos *Egy fal árnyékában*, Vas István *Mikor a rózsák nyílni kezdtek*, Juhász Ferenc *Egy eposz első sorai*, Nagy László *Karácsony, fekete glória* vagy éppen az emigrációból hazatekintő Márai Sándor *Mennyből az angyal, menj sietve* című versei és még sok hasonló költemény. (Ezekből éppen egy évtizede állítottam össze egy gyűjteményt a nagyváradi Pro Universitate Partium Alapítvány jóvoltából). Irodalmunk példákkal szolgálhat nem csak a magyar költészet, az elbeszélő irodalom és az esszéirodalom is, így Tamási Áron, Déry Tibor, Németh László, Örkény István és mások írásai, hiteles szavakkal és mindig megrendüléssel számoltak be a magyar forradalom napjairól és a nemzeti tragédiával felérő végső vereségről.

Most persze nem 1956 irodalmáról (és az irodalom emlékezetében betöltött szerepéről) kívánok beszélni, hanem az írószövetség akkori küzdelmeiről. Először azonban a magam személyes szerepét kell meg-

említenem. Értelmiségi családban születtem, anyai nagyapámnak, aki neves ügyvédként dolgozott, a huszadik század elején volt némi szerepe a magyar főváros életében, a tizenötödik került egyik részének: Pestúj-helynek a főutcája ma is (pontosabban ma ismét) az ő nevét viseli. A piarista gimnáziumban tanultam, Nagy Imre 1953-as kormányra kerülésének köszönhettem azt, hogy a budapesti bölcsészkar hallgatója lehettem. Negyedévesként voltam tanúja, sőt résztvevője a magyar forradalom eseményeinek. Ma is jóleső érzéssel gondolok vissza arra, hogy 1957 január elején én voltam a diákpárlament utolsó elnöke, azt követően tiltották be az egyetemi szervezkedést, majd megjártam a Fő utcai vizsgálati osztályt és a tököli internálótábor, egy évig voltam rendőri felügyelet alatt, és csak a hatvanas évek közepén léphettem arra a pályára, amelyre gimnazista koromtól kezdve vágyódtam, tudniillik, hogy a magyar irodalom történetírója legyek. Mindezt csak avégett idézem fel az írótábor hallgatósága előtt, hogy némiképp megvilágítsam azokat az életrajzi tényeket, amelyek engem a magyar forradalomhoz, majd ennek emlékéhez fűztek.

A Magyar Írók Szövetségéhez (ahogy akkoriban nevezték) ugyancsak az ötvenhatos esztendő eseményei kapcsolnak. Az írószövetség 1953-tól kezdve, midőn Nagy Imre kormányra kerülése reményeket ébresztett arra, hogy az ország megszabadul attól a nemzetellenes rendszertől, amelyet Rákosi Máttyás és Gerő Ernő rémuralma jelentett, tehát az írószövetség (akárcsak az újságírószövetség és az egyetemek) a történelmi változások műhelyei voltak. Az úgynevezett „íróellenzék” kialakulása, ennek Déry Tibor, Hágy Gyula, Zelk Zoltán, Benjámin László, Örkény István, Karinthy Ferenc, Sarkadi Imre és mások voltak a reprezentánsai, a népi írómozgalom neves képviselőinek, így Illyés Gyulának, Németh Lászlónak, Veres Péternek, Szabó Pálnak, Kodolányi Jánosnak, Tamási Áronnak mindinkább erősödő szerepvállalása az irodalmi életben, a „nyugatos irodalom” korábbi képviselőinek, például Vas Istvánnak, Takáts Gyulának, Csorba Győzőnek, Rónay Györgynek, Pilinszky Jánosnak, Nemes Nagy Ágnesnek, Ottlik Gézőnek, Mészöly Miklósnak, Mándy Ivánnak a visszatérése, vagy éppen a fiatalabb írónemzedék jeles képviselőinek: Nagy Lászlónak, Juhász Ferencnek, Csoóri Sándornak, Tornai Józsefnek, Sánta Ferencnek, Csurka Istvánnak, Moldova Györgynek és másoknak a fellépése mind azt igazolta, hogy a magyar irodalom,

kifejezetten a saját erejéből, megszabadult attól a kényszerzubbonytól, amelyet a sztálinista diktatúra erőltetett rá, és a rá jellemző hagyományos felelősségtudattal, az európai szellemi, morális és politikai értékek nyomán kívánja alakítani nem csak az irodalom, hanem az ország életét.

A magyar forradalom rövid időre szabott történetének voltak, hogy így mondjam, nevezetes napjai, ezek a történelmi események menetében valamilyen fordulópontot jelentettek. Az alábbiakban ezeknek az egymást követő fordulópontoknak a rendjében szeretném bemutatni a történelmi napok eseményeit, azokat az eseményeket, amelyek az írószövetség történetében (és az én személyes történetemben) meghatározó szerepet kaptak.

A forradalom első napjai

Az előbbieken vázolt előzmények, mondhatnám, ilyen lelki és erkölcsi előzmények után következett el a magyar forradalom, illetve a szövetség szerepvállalása és részvétele a drámai eseményekben. Az írószövetség vezetősége október 22-én (hétfőn) telefonon értesült arról, hogy az egyetemi hallgatók másnapra tüntetést terveznek a Petőfi- és a Bem-szobor előtt, hogy kifejezzék együttérzésüket a társadalmi megújulásért küzdő lengyel diákokkal és munkásokkal. Ezt a demonstrációt, az akkor szárnyra kapott hírekkel ellentétben, nem az írószövetség szervezte. A szövetség ennek ellenére nem kívánt elzárkózni a részvétel elől, sőt, amikor híre jött, hogy a pártvezetés be akarja tiltani a tüntetést, küldöttséget menesztett a pártközpontba, ahol a Petőfi Kör kiküldöttjeivel együtt javasolta a felvonulás engedélyezését, illetve azt, hogy maga a pártvezetés álljon a tüntető menet élére. Egyszersmind a szövetség elnöksége egy levelet és egy kiáltványt fogalmazott; a nyílt levél a Lengyel Írók Szövetségének szólt, és a magyar íróársadalom szolidaritását fejezte ki: „Barátaink! A harc, melyet a szabadságért, a demokráciáért, a nép jólétéért és a nemzeti politika érvényesüléséért a lengyel munkássággal és minden haladó erővel közösen vívtatok, győzelmet aratott. Mi, magyar írók, kezdettől fogva nagy rokonszenvvel figyeltük küzdelmeiteket, s most büszke örömmel tölt el, hogy közös reményeink nálatok

már kezdenek megvalósulni. Megfogadjuk: mindent megteszünk azért, hogy hazánkban is végső győzelmet arassanak a leninizmus, a humanizmus eszméi. Biztosítunk benneteket, hogy elszántan ellene szegülünk mindenfajta restaurációs kísérletnek, s nem kíméljük erőnket mindaddig, amíg népünk a szabadság és a boldogulás útjára nem lép, s amíg teljes mértékben helyre nem áll nemzeti becsületünk és méltóságunk. Harcunkat veletek – és az egész lengyel néppel – közösen akarjuk vívni, támogatni fogunk benneteket és támogatásokat kérjük.”

A magyar írók kiáltványa című felhívás a tüntető egyetemi ifúsághoz szólt, ezt a Bem-szobornál Veres Péter olvasta fel. Mindkét szöveg az Irodalmi Újság különkiadásaként is megjelent. Az írószövetségi kiáltvány nemzeti függetlenséget és szocialista demokráciát követelt, összhangban az egyetemi ifúság tizennégy pontos követelésével:

„Történelmi sorsfordulóhoz érkeztünk. Ebben a forradalmi helyzetben csak akkor tudunk helytállani, ha az egész dolgozó magyar nép fegyelmezetten, egy táborba tömörül.

A párt és az állam vezetői mindeddig nem adtak életképes programot. Ezért azok a felelősek, akik a szocialista demokrácia kibontakoztatása helyett konokul a Sztálin- és Rákosi-féle terrorrendszer visszaállítására szervezkedtek és szervezkednek.

Mi, magyar írók a következő hét pontban fogalmazzuk meg, mit kíván a magyar nemzet?

1. Önálló nemzeti politikát a szocializmus eszméje alapján. A lenini elvek szerint rendezni kell a viszonyunkat valamennyi országgal, mindekelőtt a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal. Felül kell vizsgálni az államközi egyezményeket és a gazdasági szerződéseket, a nemzetek egyenjogúsága jegyében.

2. Véget kell vetni a népek barátságát zavaró nemzetiségi politikának. Azt akarjuk, hogy barátságunk szövetségeseinkkel, a Szovjetunióval, a népi demokratikus országokkal őszinte és igaz legyen. Ez csakis a lenini elvek megvalósításával lehetséges.

3. Nyíltan fel kell tárnunk az ország gazdasági helyzetét. A válságból csak akkor tudunk kijutni, ha a munkásság, a parasztság és az értelmiség végre az őt megillető szerephez jut az ország politikai, társadalmi és gazdasági életének irányításában.

4. Az üzemeket a munkások és a szakemberek vezessék. Újjá kell formálni a jelenlegi bér- és normarendszert, a megalázó társadalombiztosítást stb. A szakszervezetek legyenek a magyar munkásosztály valóságos érdekképviselői szervezetei.

5. Új alapokra kell helyezni parasztpolitikánkat. Mind a termelőszövetkezetekben, mind az egyéni gazdaságokban biztosítani kell a parasztság önrendelkezési jogát. Meg kell végre teremteni a szövetkezés önkéntességének politikai és gazdasági feltételeit. Fokozatosan át kell térni a mostani begyűjtési és adózási rendszerről a szabad, szocialista termelést és árucserét biztosító rendszerre.

6. Mindennek a feltétele az, hogy a párt és az állam vezetésében alapvető szerkezeti és személyi változások történjenek. El kell távolítani közéletünkéből a restaurációra törekvő Rákosi-klikket. Méltó helyére kell állítani Nagy Imrét, a tiszta és bátor kommunistát, akiben a magyar nép megbízik. Továbbá mindazokat, akik az elmúlt években következetesen harcoltak a szocialista demokráciáért. Ugyanakkor határozottan fel kell lépni minden ellenforradalmi szándék és kísérlet ellen.

7. A kibontakozás megköveteli, hogy a Hazafias Népfront a magyar társadalom dolgozó rétegeinek politikai képviselője legyen. Választási rendszerünket olyanná kell formálni, hogy az megfeleljen a szocialista demokrácia követelményeinek. Az országgyűlésbe, a tanácsokba és minden önkormányzati szervbe a nép szabadon, titkosan válassza meg képviselőit.

Hisszük, hogy szavunkban a nemzet lelkiismerete szólalt meg.”

Felhívás október 24-én

Miként az imént mondtam, számos író volt jelen a tüntető menetben, a Bem-szobornál, az Országház előtt, végül a Rádió épületénél, ahol az államvédelmi erők sortüzet adtak le az egyetemisták tizennégy pontjának nyilvánosságra hozatalát követelő tömegre. Miután a tüntetők a kivonuló rendőr- és honvédségi alakulatoktól fegyvert szereztek, s viszonozták a tüzet, kitört a fegyveres felkelés. Közben az írószövetség székházában egymást követték a tanácskozások, az elnökség tagjai tele-

fonon a Központi Vezetőség azonnali összehívását sürgették, majd küldöttséggel keresték fel a pártvezetőséget, hogy javaslatokat tegyenek a súlyos helyzet megoldására. Követelték Gerő Ernő távozását, Nagy Imre miniszterelnöki kinevezését, majd amikor ez a második követelés teljesült, október 24-én a következő felhívást adták közre:

„Mi magyar írók mélyeséges fájdalommal éljük át a nemzet mostani véres óráit. Leghőbb kívánságunk, hogy szűnjék meg a vérontás. Ennek érdekében a kormánynak azt javasoljuk, hogy a karhatalom ma 14 órakor szüntesse be hadműveleteit. [...] Tegyük ezzel lehetővé, hogy a szovjet fegyveres erők visszavonulhassanak állomáshelyükre és a kormány tárgyalásokat kezdhesen a Szovjetunió kormányával a szovjet hadsereg hazánkából megfelelő időpontban történő kivonására. Javasoljuk továbbá a kormánynak: adjon azonnal világos, nemzeti programot. E programban legyenek benne a következők: Biztosítsuk a teljes nemzeti függetlenséget! Állítsuk fel a munkás önkormányzatot az üzemekben és gyökeresen változtassuk meg bér- és normarendszerünket! Állítsuk végre talpra a magyar mezőgazdaságot, mégpedig úgy, hogy engedjük szabadon fejlődni az egyéni parasztgazdálkodást is. Biztosítsuk a teljes demokratizmust, a tömegek önkormányzatát és ellenőrzését az állami élet minden terén. E program végrehajtásának politikai feltétele a magyar írók véleménye szerint: Gerő Ernő lemondása az első titkári tisztségről. Alakuljon meg a széles nemzeti összefogás kormánya, minden demokratikus erő bevonásával, Nagy Imre elvtárs vezetésével. Végül arra szólítjuk fel az ország lakosságát: tűzze ki a gyászlobogókat a harcokban elesett honfitársaink emlékére. Mi, magyar írók fogadjuk, hogy kötelező, nagy nemzeti hagyományainkhoz híven, állhatatosan és minden erővel továbbra is támogatjuk dolgozó népünk minden jogos követelését.”

Egy nappal később az írószövetség elnöksége újabb küldöttséget menesztett a pártközpontba, ez a delegáció Donáth Ferencsel és Losonczy Gézával, majd Nagy Imrével tárgyalt, s egyetértésre jutott velük a legfontosabb tennivalók meghatározásában. Az írószövetségnek ezeket a követeléseit a Népszavában közreadott néhány soros megnyilatkozás foglalta össze:

„Az írók követelése. Teljes amnesztia, az ÁVH tegye le a fegyvert!

Magyarok! Magyar fiatalok! Követeljük:

1. Az ÁVH azonnal szüntesse be a tüzet!
2. Teljes amnesztiát a harcolóknak és a katonáknak!
3. A szovjet csapatok vonuljanak vissza állomáshelyeikre!
4. A rend fenntartását a magyar néphadsereg biztosítsa!
5. Nagy Imre azonnal alakítson nemzeti egységkormányt! Álljon az új kormány a nemzeti mozgalom élére!
6. Minden üzemben válasszák meg a munkástanácsokat!

A magyar írók és művészek”

Átmeneti győzelem

Ezeket a felhívásokat követve készítették elő az írószövetség taggyűlését, amelyre az időközben bekövetkezett fegyverszünet és a budapesti szovjet csapatkivonás nyugalmasabb légkörében, november 2-án került sor. A taggyűlés megválasztotta az írószövetség Forradalmi Bizottságát, s ennek keretében a szeptemberi közgyűlésen létrehozott elnökséget a következő hat íróval egészítette ki: Féja Géza, Keresztury Dezső, Kodolányi János, Lakatos István, Rónay György és Sinka István. Az ülésről a következő közlemény jelent meg. „A taggyűlés üdvözli és lelkesen helyesli a november 1-jén este elhangzott miniszterelnöki nyilatkozatot: az ország semlegességének kikiáltását, mint a magyar írók régi vágyának teljesülését, a Varsói Szerződés felbontását és a Kormányt az azt a kérését, hogy az ENSZ mostani ülése tárgyalja meg országunk helyzetét. Az írók, mint mindig, most is a nép szavára hallgatnak, meghallották a nagyüzemek és egyes kerületek munkára felhívó határozatában a mélyseges nemzeti felelősség szavát. Az ország függetlenségén való örökösödés mellett ez ma a legfontosabb tennivaló. Az írók minden erővel azon lesznek, hogy tollukkal, szavukkal, személyes példájukkal közreműködjenek a forradalom vívmányainak megőrzésében, a munka megindításában.”

Ugyancsak november 2-án került az utcára az Irodalmi Újság „forradalmi száma”. Ezt Petöfi *Ismét magyar lett a magyar* című verse nyitotta meg. Utána következtek Kassák Lajos *A diktátor*, Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán*, Kónya Lajos *A magyarokhoz*, Fodor József *Viharban*, Benjámin László *Elesettek*, Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* és Jobbágy

Károly *A rádió mellett* című költeményei, Németh László *Emelkedő nemzet*, Pálóczi-Horváth György *Lábhoz tett fegyverrel*, Déry Tibor *Barátaim*, Bárány Tamás *Levél öcséinkhez*, Szász Imre *Lélekzajlás*, Füst Milán *Levél Thukydidesz modorában az elesett hősök sírja felett*, Szabó Lőrinc *Ima a jövőért*, Tamási Áron *Magyar fohász*, Dallos Sándor *Budapesti Levél* és Hubay Miklós *Eszmélnézés* című prózai írásai, majd mindezt néhány közlemény egészítette ki. Ezen kívül az írók szerepet vállaltak a forradalmi sajtó más kiadványaiban is, így az Igazság Lakatos István *A fiatalokhoz* és Sinka István *Üdv néked Ifjúság*, a Magyar Ifjúság Dutka Ákos *Ember és magyar*, az Egyetemi Ifjúság Jobbágy Károly *Felkelt a nép*, a Pécsi Egyetem Kiss Dénes *Velünk vagy ellenünk* című versét jelentette meg, Szabó Pál és Erdei Ferenc a Szabad Szóban, Németh László az Igazságban és az Új Magyarországon, Tamási Áron és Féja Géza ugyancsak ez utóbbi lapban nyilatkozott a rendkívüli napok eseményeiről és a múlt tanulságairól.

Ezek közül az irodalmi művek közül most csak kettőt idézek ide. Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán* című versét és Déry Tibor *Barátaim* című írását. Lássuk tehát először Tamási Lajos költeményét: „Piros a vér a pesti utcán. / Eső esik és elveri, / mossa a vért, de megmaradnak / a pesti utca kövein. / Piros a vér a pesti utcán, / munkások – ifjak vére folyt, / a háromszín-lobogók mellé / tegyetek ki gyászlobogót. / A háromszín-lobogók mellé / tegyetek három esküvést: / sírásból egynek tiszta könnyet, / s a zsarnokság gyűlöletét, / s fogadalmat: te kicsi ország, / el ne felejtse, aki él, / hogy úgy született a szabadság, / hogy pesti utcán hullt a vér.”

És lássuk Déry Tibor vallomásos írását, ez már az író reményei szerint győzedelmes népforradalom vívmányainak „konszolidálására” mint soron következő történelmi feladatra figyelmeztetett: „Barátaim, ha szavaimnak van valami hitele, hallgassatok meg: óvjátok meg a forradalmat! Olyan méltósága volt eddig, amilyen csak az igazság adhat eszmének, embernek. Egy dologra figyeljünk most: nem a bosszú órája ütött, hanem az igazságtévésé. Aki bűnös volt, azt bíróság elé kell állítani. De a tévedőket ne kínozzátok, mert ne feledjük el hogy százezren tévedtek, mert megtévésztették őket. A forradalom győzött, de ha nem adunk neki időt, hogy erőre kapjon, újra elbukhat. El is sikkaszthatják azok, akiknek érdekük. Fogjunk össze: egy hazánk van s egy életünk. Ha

szavamnak van valami hitele: fogjunk össze, ne egymás ellen hadakozunk! Bízunk a nép erejében és tisztességében. Ne folyjon több vér! Tisztelet a halottaknak.”

Az események igen gyorsan vettek tragikus és veszedelmes fordulatot. Az írószövetség november 2-i taggyűlése még a minél előbbi politikai konszolidáció és az építőmunka megindulása mellett nyilatkozott, a viharfelhők azonban már gyülekezni kezdtek az ország felett. A Magyar Pen Club elnöksége nevében Képes Géza ezért fordult a következő távirattal a Pen Club Világszövetség londoni központjához november 3-án: „A magyar írók segélykiáltással fordulnak a világ íróihoz. Kérjük, szánjanak időt és fáradságot arra, hogy megtalálják a leghatásosabb módot szabadságunk ügyének támogatására. Hívják fel a világ közvéleményét, hogy a győztes forradalommal kivívott függetlenségünknek és országunk semlegességének megsértése szörnyű katasztrófához vezetne. Sorunk nem politikai kérdés, hanem élet és halál ügye. A magyar írók teljes egységben arra kérik főtitkár urat, hogy mindezt közölje táviratilag a Pen-centrumokkal.”

A második szovjet támadás

Ám arra, ami már készülöben volt, csak azok számítottak, akik a legnagyobb pesszimizmussal ítélték meg a világpolitikai fejleményeket. Mint később Erdei Sándor az írószövetség december 28-i közgyűlésén mondotta: „November 3-án, szombaton este mindannyian azzal feküdtünk le, hogy a következő héten indul a munka, indul a harc, most már nem fegyverrel, hanem az ész és a kéz munkáló erejével. S november 4-én hajnalban ágyúdörgésre ébredtünk.” Lényegében ugyanezt mondhatom el magam is akkori személyes tapasztalataimról. November 3-án az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság (Vázsonyi Vilmos barátommal) leküldött Győrbe, hogy vegyük fel az összeköttetést a később vértanú halált szenvedett Szigethy Attilával, a Dunántúli Nemzeti Tanács elnökével. Későn érkeztünk, elhelyeztek bennünket a Vörös Csillag Szállóból ismét Magyar Király névre visszakeresztelt legnagyobb győri szállodában (a Városháza mellett), aztán harckocsik dübörgésére ébredtünk, és

már jöttek is értünk a Forradalmi Ifjúsági Tanács munkatársai és elrejtettek bennünket az ipari tanulóotthon pincéjébe. De ez már egy másik történet.

A rádióban elhangzott Nagy Imre miniszterelnök utolsó szózata, majd 7 óra 57 perckor Háy Gyula emlékezetes (angolul, németül és oroszul is közvetített) felhívása a világ értelmiségéhez: „Itt a Magyar Írók Szövetsége. A világ minden írójához, tudósához, minden Írószövetségéhez, akadémiájához, tudományos egyesületéhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. Kevés az idő. A tényeket ismeritek, nem kell ismertetni. Segítetek Magyarországon! Segítetek a magyar népen! Segítetek a magyar írókon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon! Segítetek! Segítetek! Segítetek!” A tizenkét napja tartó felkelés a Budapestre bevonuló páncélosok tüzeiben véget ért.

A szovjet csapatok budapesti bevonulása a felkelés leverése és a Kádár János vezette kormány hivatalba állítása után az október és november fordulóján létrejött politikai struktúra szétesett. Nagy Imre és csoportja a jugoszláv követségen keresett menedéket, a felújult koalíciós pártok ismét megszüntették tevékenységüket, idővel számos politikus és több író – közöttük Ignótyus Pál, Faludy György, Pálóczi-Horváth György, Tűz Tamás, Határ Győző, Enczi Endre, Szász Béla, Aczél Tamás, Méray Tibor – Nyugatra menekült, másokat pedig letartóztattak. Megszűntek a korábbi lapok és a felkelés idején megindult újságok is, csupán néhány földalatti lap – így Gimes Miklós, majd Kende Péter szerkesztésében az Október Huszonharmadika, illetve Gáli József és Obersovszky Gyula szerkesztésében az Élünk – próbálta meg ébren tartani a népfelkelés szellemét. Az írószövetség november 12-én hallatott ismét magáról, amikor a Magyar Tudományos Akadémia, a Zeneművészek, a Színházművészek, a Film-művészek, az Építőművészek, a Képző- és Iparművészek Szövetsége, a Magyar Rádió, a Magyar Távirati Iroda, az Egyetemi Forradalmi Diák-bizottság és a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága vezetőségeivel együtt a következő nyilatkozatot adta ki:

„Kiáltvány. A magyar értelmiség az ország népéhez!

A magyar nép az elmúlt hetekben bennünket is magával ragadó szenvedéllyel és egységben nyilvánította ki akarátát. Amíg új, békés akaratnyilvánításra módot nem adnak neki, ehhez nekünk, íróknak, művé-

szeknek, tudósoknak, értelmiségieknek bármit hozzáfűzni, ezen alku-
dozni sem szándékunk, sem jogunk.

A nemzeti szabadságharc vívmányai alapján tehát a magyarság éle-
tének jövőendő képét a következő pontokban jelöljük meg:

1. Magyarország minden idegen hatalomtól független, semleges
ország legyen. Ennek feltétele: a szovjet csapatok hagyják el az országot.

2. Magyarország társadalmi és gazdasági rendszere a demokratikus
eszközökkel felépített szocializmus legyen a nemzeti sajátosságok figye-
lembevételével, érvényben tartva az 1945-ös földreformot és a gyárak,
nagyüzemek, bányák, bankok társadalmi tulajdonba vételét.

3. Magyarország vállalja ENSZ-tagságával járó összes kötelezettsé-
geit s él annak jogaival.

4. A magyar állam minden polgárának biztosítva legyen az emberi
szabadságjogok teljessége.

5. Jelen történelmi helyzetünkben a csak pártérdekek szerint való
gondolkodás nem szolgálja a szabadságharc legnagyobb kincsét, a nem-
zeti egységet. Az Írószövetség és az alábbi szervezetek éppen ezért a
magyar munkássággal, parasztsággal és a forradalmi ifjúsággal vállalnak
sorsközösséget. A közvetlen kibontakozás feladatait az ő demokratiku-
san megválasztott szerveikkel együttműködve kívánjuk munkálni.

6. Rendkívüli helyzetünkben különös hangsúllyal kívánjuk fel-
emelni szavunkat minden egyéni és hatósági terror, vagy önkény, továbbá
a múlt diktatórikus eszközeinek visszaállítása, visszacsempészése ellen.
Kívánjuk, hogy a törvényes igazság érvényesüljön. A bűncselekménnyel
terhelteket a bíróság előtt, nyílt tárgyalásokon kell felelősségre vonni.”

Események az írószövetségben

Az írószövetség vezetősége aggodalommal értesült arról, hogy a szovjet
haderő a fegyveres harcokban elfogott fiatalok egy részét szovjet terü-
letre szállította át. Ennek az aggodalomnak a jegyében tiltakozó nyilat-
kozatot adott közre a magyar szellemi élet több mint száz neves kép-
viselője, közöttük Kodály Zoltán, Ferencsik János, Veres Péter, Németh
László, Déry Tibor és Háy Gyula. Ez az állásfoglalás a nyugati sajtóban is

megjelent: „Mi, Magyarország értelmiségi dolgozói, régi őseinkhez méltóak akarunk maradni és egyetértünk a magyar szabadságharc hőseivel. Magunkra vállaljuk szavaink összes következményeit: letartóztatást, deportálást és, ha kell, a halált. Ünnepelesen tiltakozunk: ne deportáljátok férfiainkat, fiataljainkat. Követeljük, hogy engedjétek szabadon azokat, akiket már elhurcoltak. Azonosítjuk magunkat a vádakkal: mi is harcosok vagyunk Magyarország szabadságáért és függetlenségéért. Egy szabad és erős Magyarországgal a Szovjetunió jó szomszédi kapcsolatban élhetne, egy megszállt és leigázott Magyarországgal azonban sohasem. Mi nem akarjuk a régi szociális rendszer helyreállítását. Van annyi erőnk, hogy megvédjük a parasztok és munkások rendszerét. Velük és értük akarunk a jövőben élni.”

Hasonló állásfoglalást fejezett ki az elnökségnek a szovjet írószövetséghez intézett november 17-i távirata: „Az igazság és az aggodalom hangján szólunk Önökhöz. A magyar nép szabadságharcot vívott a demokratikus jogokért, és azzal a céllal, hogy a szocializmust a maga nemzeti formájában építhesse tovább. Ezt a célt olyan tények veszélyeztetik, amelyekről röviden értesíteni fogjuk Önöket. Eme veszélyeztető tények közül most csupán azt az egyet akarjuk kiemelni, hogy ifjúságunk elhurcolása és szellemi életünk egyes tagjainak letartóztatása, az elhurcolt ifjak nyilvánvaló deportálása megkezdődött. Népünk feljajdul szavával kérjük, hogy győzzék meg népüket, pártjukat és kormányukat az elhurcolások és deportációk azonnali beszüntetéséről. Hiszünk abban, hogy kiáltó szavunkat megértik és rögtön cselekedni fognak.”

Néhány nappal később az elnökség küldöttséget bízott meg, hogy tárgyaljon a magyar karhatalom, illetve a szovjet csapatok parancsnokságával a deportálások megszüntetése érdekében; a tárgyalások eredményeiről az írószövetség nyilatkozatot jelentetett meg. Ebben a többi között a következők voltak olvashatók: „A küldöttség nyíltan feltett kérdéseire mind a szovjet, mind a magyar hatóságok képviselői – Sepilov külügyminiszter szavaira is hivatkozva – ígéretet tettek, hogy a magyar lakosság köréből történt letartóztatások ügyében a legmesszebbmenő törvényességet fogják érvényre juttatni. Senkit az ország területéről el nem visznek, senkit a felkelésben való részvételért nem üldöznek. Az elfogottak ügyét a lehető legrövidebb idő alatt kivizs-

gálják, a közönséges büntettel terhelteket, vagy azokat, akiket november 10-e után még fegyveres cselekedeten értek, a magyar hatóságoknak adják át, hogy a magyar törvények szerint folytassák le ügyüket, a többieket rövid úton szabadon bocsájtják... A Szovjet Parancsnokság képviselői kérték az írószövetséget, hogy minden tudomására jutó hibás vagy kétes esetet azonnal közöljön a Parancsnoksággal kivizsgálás, illetve jóvátétel céljából.” Ugyanez a nyilatkozat, csatlakozva a Nagy-Budapesti Központi Munkástanács november 16-i és 21-i határozataihoz, foglalkozott a sztrájkjog kérdésével, illetve a munka újraelkezdésének feltételeivel.

November 19-én szovjet újságírók egy csoportja látogatást tett az írószövetség székházában, ahol beszélgetéseket folytatott, majd ezekre a beszélgetésekre hivatkozva A. Romanov aláírásával olyan közlemény látott napvilágot a Lityerturnaja Gazetában, amely eltorzította a magyar írók véleményét. Az írószövetség tiltakozó levél elküldésére kényszerült, e levél azonban, sajnos, válasz nélkül maradt. Tiltakozó táviratot kellett küldenie az írószövetségnek válaszul arra a nyilatkozatra is, amelyet Bölöni György és Illés Béla jelentetett meg a magyarországi eseményekről a L'Humanité és a Les Lettres Françaises című lapokban. A tiltakozás a következőket állapította meg: „A Magyar Írók Szövetségének elnöksége közli, hogy Illés Béla és Bölöni György cikkei legfeljebb néhány magyar író véleményét fejezik ki, nincs joguk arra, hogy a magyar írók összessége nevében beszéljenek. Sajnáljuk, hogy a haladó francia sajtó, a tények hiányos ismeretében, olyan nyilatkozatoknak adott helyet, amelyek ellentmondanak az igazságnak s eltorzítják a tényeket.”

Látogatást tett az írószövetségben André Stil francia kommunista lapszerkesztő, aki arról értesítette a szövetség vezetőit, hogy a francia írók Nemzeti Bizottsága – Aragon, Sartre, Vercors és mások aláírásával – november 6-án táviratot küldött Kádár János miniszterelnökhöz, és ebben az írók szabadságjogainak tiszteletben tartását kérte: „Alulírottak, mint az Írószövetség Nemzeti Bizottságának vezetősége bár alaposan megosztott véleménnyel a magyarországi jelenlegi események értelmezésében, összeülnek, mint hasonló esetekben tenni szokták, miután a kultúra megvédéséről van szó, hogy arra kérjük Kádár miniszterelnököt, mentse meg a jövőt és biztosítsa a magyar írók és értelmiségiek életét,

fizikai szabadságát és erkölcsi érdekét, bármi volt is a szerepük és felfogásuk a hazafiúi kötelességről, mert bizonyos részben az emberi kultúra képviselőiről van szó. Kívánják, hogy minden értelmiségi és minden értelmiségi szervezet, kelettől nyugatig, ilyen értelemben közbenjárjon érdekükben.”

Erre a táviratra Veres Péter elnök a következő távirattal válaszolt: „November 28-án André Stil úrtól értesültünk arról a táviratról, amelyet Önök november 6-án Kádár János miniszterelnökhöz intéztek a magyar írók fizikai és erkölcsi biztonsága érdekében. Köszönetünket fejezzük ki ezért. Kései válaszuknak az az oka, hogy nálunk a sajtó nem közölte az Önök táviratát, így mostanáig nem tudtunk róla. Reméljük, hogy az Önök baráti közbenjárása jó hatással lesz az eddig eltűnt, illetve letartóztatott magyar írók ügyére. Eltűnt illetve letartóztatott íróink a következők: Lukács György, Újhelyi Szilárd, Erdei Ferenc, Sándor András. Baráti üdvözléssel.”

December 4-én az írószövetség küldöttsége Krishna Menon indiai diplomatával tárgyalt, aki azért tartózkodott Budapesten, hogy kipuhassa egy esetleges politikai kompromisszum lehetőségét. Az írószövetség elnöksége kapcsolatba lépett a budapesti munkástanáccsal és a szakszervezetekkel, illetve az egyetemi ifjúság szervezetével: az újjáalakult MEFESZ-szel (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége), s levélben tiltakozott Kádár Jánosnál és Münnich Ferencnél azok ellen a rágalmak ellen, amelyeket Dobi István és főként Marosán György terjesztett, amikor „ellenforradalmi” tevékenységgel vádolta meg az irodalmi életet. Az elnökség megpróbált közbenjárni a letartóztatásba került írók – Eörsi István, Fekete Gyula, Gáli József, Lükő Gábor, Molnár Zoltán és Sándor András – érdekében is, a szabadon bocsátásukért tett lépések azonban nem jártak eredménnyel.

Végül az elnökség levélben tiltakozott Kádár János miniszterelnöknél amiatt, hogy a Lapkiadó Vállalat megszüntette az irodalmi folyóiratok megjelenítését. A szövetség az időközben létrehozott Tájékoztatósi Hivatalnak ugyancsak levelet küldött, s kérte a korábbi lapok újraindítását, illetve a Magyar Orfeusz és a Magyar Írás című új folyóiratok engedélyezését. Emellett az írószövetségre hárult a munka és jövedelem nélkül maradt írók támogatása, a vidékről beérkezett élelmiszersegélyek

elosztása: december folyamán nagyjából ez a feladat kötötte le a szövetség munkatársait.

Az utolsó forradalmi közgyűlés

Mindezek után a szövetség december 28-án összehívott közgyűlése drámai helyzetben ült össze. December 8-án több ezer munkás tüntetett Salgótarjánban, a megmozdulást a karhatalom fegyverrel oszlatta fel, az erőszaknak igen sok halálos áldozata volt. Ezt követve a munkástanácsok általános sztrájkfelhívást adtak közre, a kormány viszont válaszul betiltotta e tanácsok, közöttük a Nagy-Budapesti Központi Munkástanács tevékenységét. December 11-én letartóztatták a munkástanácsok vezetőit, törvényen kívül helyezték a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsát, s rendeletet adtak ki a rögtönbíráskodás bevezetéséről. Két nappal később egy újabb törvényerejű rendelet internálótáborokat állított fel, és bevezette a gyülekezési tilalmat. Az országban és különösen a fővárosban elszabadultak a szenvedélyek, a néptömegek és természetesen az értelmiség körében elkeseredés uralkodott, az új kormány letett a társadalomban zajló konfliktusok tárgyalásos rendezéséről, a hatalomba került politikai erők nagy része pedig a tömeges megtorlásban látta a rendkívül súlyos helyzet rendezésének előfeltételét.

A rendőrhatalom engedéllyel összehívott közgyűlés tulajdonképpen csak arra vállalkozott, hogy áttekintse az elmúlt két hónapos időszak eseményeit, és kifejezésre juttassa azokat az eszméket és elveket, amelyeket a magyar íróközösség döntő többsége egyértelműen elfogadott. A közgyűlésen Veres Péter elnökölt, az elnökség beszámolóját Erdei Sándor főtárgyaló adta elő. „Ez a két hónap – kezdődött a beszámoló – nagy és nehéz idő nemzetünk történetében. Beszámolómnak nem lehet célja, hogy átfogja és megmérje ezt az időt. Irodalmunk az utóbbi esztendőben ugyan már egyre érthetőbb szóval vallotta és vallja magát a nemzet lelkiismeretének, s a magyar írók az október 23-án indult nemzeti demokratikus felkelésben együtt éreztek és együtt gondolkodtak a megmozdult néppel. Az írószövetség elnöksége a forradalmi mozgalom minden fontos pontját nyilatkozatban fogalmazta meg, és ha mód volt rá, nyilvánosságra hozta véleményét az eseményekről és a kibontakozás

útjáról. Így az elnökség tevékenységének mostani áttekintése látszólag szükségképpen léphetne fel azzal az igénnyel, hogy átfogóan, történelmileg értékelje a népmozgalmat és a felkelést.” Ez utóbbi feladatra Erdei nem vállalkozott, csupán az írószövetség két hónapos tevékenységének krónikáját készítette el.

Erdei beszámolóját követve az elnökség nevében Tamási Áron terjesztette a közgyűlés elé a *Gond és Hitvallás* című „ünnepélyes állásfoglalást”. Ebből szeretnék idézni néhány gondolatot. „Egy ezredév alatt – hangzottak Tamási Áron szavai – sok zivatar verte nemzetünket. De a zivatarok borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon: a másik pedig virrasztó költőink fáklafénye, mely a magyarság számára ma is tanítás. Számunkra több is annál, mert kötelező örökség. [...] A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése: ez a magyarság vágya, melyet mi is hordozunk és munkába önteni törekszünk. S miközben szívünket és írói életünk jövő napjait betölti ez a szándék, a nemzeti egység bölcsője mellől tolmácsoljuk is mindenkinek. A közös cél gondjában kezünket nyújtjuk a munkásoknak, köszöntésünket lélekből küldjük a parasztságnak és szívből az ifúságnak. Győzzük meg együtt a politikai vezetőit, hogy a politika nem lehet öncél, hanem csak a nép üdvére eszköz; s készessük őket arra, hogy a magyarság egységes óhaja szerint használják ezt az eszközt. Vagyis a függetlenség kivívására egyfelől, belső életünkben pedig arra, hogy a munkások és a parasztok törzsére, a szellem és az értelmiség segítségével, felépüljön az egészséges magyar társadalom, az önkormányzat demokratikus módján. Csak így jöhet létre az erős és gazdag állam, melynek barátsága más államokkal igaz és tartós, s amely nemcsak számúzi az emberi kizsákmányolást, hanem maga sem nehezedik nyomasztó terhével a népre. A nyugalmas és dolgozó társadalom, a nép jólétén öröködő állam fölött emígy biztos záloga lesz a jövőnek a nemzet. Mindezekben a magyar gondjainkat röviden elmondottuk és véleményünkről hitvallást teszünk. Írói munkánk igéi lesznek szavaink, gondunk örökös az időben, véleményünk pedig a közírás betűibe és irodalmi művekbe költözik. Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben, hitvallásunk alapján, gondozni és védeni fogjuk a magyar-

ság szellemét. Erkölcс legyen a munkánk talpköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotó ereje, az emberiség és eszméivel a kor. Egyedül így leszünk méltók a nagy elődökhöz, s egyedül így válhatunk későbbi nemzedékek érdemes őseivé.”

A közgyűlés vitája

Az elnökségi állásfoglalást nyolc ellenszavazattal és négy tartózkodással a közgyűlés elfogadta, majd megkezdődött a beszámoló vitája. Néhányan, így Madarász Emil, Trencsényi-Waldapfel Imre és Gereblyés László az akkoriban megrögződő hivatalos állásfoglalások szellemében támadták azt, hogy a beszámoló népfelkelésnek minősítette az októberi tömegmozgalmat, egyszersmind azt követelték, hogy az írószövetség vállaljon szolidaritást a kormány tevékenységével. Ennek során kellemetlen incidensre is sor került, Geréb László „Fogja be a száját, pimasz!” felkiáltással kívánta leinteni a közbeszóló Illyés Gyulát; ez a közgyűlés általános felháborodását váltotta ki.

Részben a kormánypárti írók véleményét vitatva szólalt fel Déry Tibor, aki először Mihail Solohovnak a Népszabadságban megjelent nyilatkozatával szállt vitába. A neves szovjet író ugyanis megrótt a magyar íróársadalmat azért, mert úgymond tétlenül nézték a „reakció előretörését”. „Én itt erről a helyről – szögezte le a felszólaló – valamennyi magyar író nevében tiltakozom ez ellen a vajmi kevés felelősségérzetre valló ítélet ellen. Nemcsak igazságtalannak bélyegzem meg, de ízlésemet és erkölcsi egyensúlyomat is sérti, hogy egy nagy hatalom író-képviselője mondja ezt az ítéletet egy kis nemzet írói felett, éppen egy olyan történelmi pillanatban, amikor ha másért nem, okosságból és lovagiasságból is a legnagyobb tapintattal kellene bánni a nemzeti önérzettel. Az igazságra való törekvés, az igazság fáradhatatlan kutatása az író legnemesebb hagyománya. Kérdem Solohovtól, vajon nem gondolt-e arra, hogy más oka is lehet annak, ha a magyar írók bátorsága nem vonult hadba az ellenforradalom ellen? Talán egyszerűen az, hogy nem volt ellenforradalom. Ellenforradalom abban az értelemben, ahogy a hivatalos politika megfogalmazta és átminősíti az október 23-án kezdődött népi forradalom jellegét.”

Déry a következőkkel fejezte be felszólalását: „Kedves Barátaim! A most induló vita előtt is erre kérek mindenkit: a történelmi igazság kutatására. Az elmúlt esztendőben a megpróbáltatások egyesítettek bennünket. Ma sincs okunk vigasságra. A nyomás, amely alatt állunk, szorítson bennünket nemességre és méltóságra. És ne feledjük el, hogy attól nőttünk, hogy a nemzet megnőtt bennünk. A munkásságnak, az értelmiségnek, talán még a parasztságnak is ma bennünk van a bizalma és az a megdöbbentő és felemelő helyzet állt elő, hogy az ország ma tőlünk kér tanácsot, útmutatást, és bennünket tekint szellemi vezetőinek, akár akarjuk, akár nem. Minden kimondott és leírt szavunkat ez a felelősség ellenőrizze. Ne féljünk attól, hogy szembenézzünk a tényekkel és megállapítjuk, hogy a magyar nemzet egy nagy tragikus korszakába ért, mely attól válik még komorabbá, hogy nemrég csak egy lépés választott el egy boldogabb kor ígéretétől. De hitünket se veszítsük el, magunkban és a nemzet életében. Dolgozzunk. Barátaim, folytassuk mesterségünket, ha másként nem lehet, az asztalfiók számára. Szenvedélyünk mellől ne maradjon el a bölcsesség, sértődöttségünket mérsékelje felelősségünk a jövőért. Dolgozzunk. Barátaim, jobban és becsületesebben, mint valaha.”

Horváth Zoltán a Magyar Újságírók Szövetsége elnökségének nevében az újságírók szolidaritását nyilvánította ki az írószövetséggel. Ő is említést tett a letartóztatásban levő újságírókról, Gimes Miklósról és Obersovszky Gyuláról, s a maga részéről elfogadva az Erdei Sándor által adott politikai visszatekintést, az írók és az újságírók összefogásának szükségességét emelte ki: „létesítsünk szerves együttműködést az Újságírószövetség és az Írószövetség közt. Ahogy mi kiállunk azért, hogy a letartóztatott írókat bocsájtsák szabadon, kérjük az Írószövetséget is, foglaljon állást a letartóztatott újságírók s a még letartóztatásban élő újságírók, Gimes és Obersovszky szabadon bocsájtásáért. Folytasunk közös harcot azért, hogy félelem nélkül, becsületesen lehessen írni s becsületesen lehessen kifejezésre juttatni azt, ami hitünk és meggyőződésünk szerint a magyar nép akarata és a magyar szocializmus építése.”

Ezek után Erdei Sándor válaszolt az elhangzottakra, hitet tett a magyar szellemi élet folyamatossága mellett, s felolvasta az írószövetség elnökségének december 3-i állásfoglalását: „A magyar írók minden

körülmények között a magyar népet szolgálják, tollukat nem adják eszüközül semmiféle kormány- vagy pártérdek kiszolgálására. Hitet teszünk a magyar szellemi élet folyamatossága mellett. Ha megszólalunk, csak tiszta fórumon hallatjuk szavunkat, és minden körülmények között csak az igazat mondjuk. Jelenleg is követeljük a kormánytól, hogy adja vissza az írószövetség lapjainak, folyóiratainak folytatási jogát. Követeljük a könyvkiadás folytatását.” Végezetül az elnöklő Veres Péter az írószövetség autonómiájának fenntartása mellett nyilatkozott: „akármiképpen fejlődik a magyar társadalom kormányzása, belső élete, akár pártkormány lesz, akár valamely sajátlagos újfajta koalíció születik, mi mindenestre úgy tartjuk helyesnek, célszerűnek, okosak, sőt a kormányzat érdekében valónak, hogy az írószövetség autonómiája, mint társadalmi és szellemi testületé, biztosíttassék, hogy ne kelljen nekünk semmiféle kormányzatot, mondom, még egy kedvünk szerinti kormányzatot sem közvetlenül támogatni, sem a saját fórumokon, sem sehol.”

Bukás és erkölcsi győzelem

Ez az autonómia azonban, úgymond már csak percekig létezett: nem sokkal a taggyűlés után a kormány Siklósi Norbert személyében miniszteri biztost nevezett ki az írószövetség élére, egyszersmind felfüggesztette annak önkormányzatát. Ezt a Népszabadság 1957. január 18-i száma a következőkben jelentette be: „A Belügyminisztérium megállapította, hogy a Magyar Írók Szövetségében a Magyar Népköztársaság érdekeivel ellentétes tevékenység folyt. Ezért a belügyminiszter a Népköztársaság Elnöki Tanácsának az egyesületek feletti felügyeleti jogkör gyakorlásáról szóló törvényerejű rendelete alapján a Magyar Írók Szövetségének működését ideiglenesen felfüggesztette. A kormány az Írószövetség ügyeinek intézésére kormánybiztost nevezett ki.” Nem sokkal ezután a következő hír jelent meg. „Ellenforradalmi cselekményekben való részvétel súlyos gyanúja alapján a BM illetékes szervei őrizetbe vették Tardos Tibor, Varga Domokos, Háy Gyula, Lengyel Balázs és Zelk Zoltán írókat, Novobáczky Sándor és Lócsei Pál újságírókat. A letartóztatottak ellen büntető eljárás indul.” További írókat is letartóztatásba

helyeztek, s hamarosan megindultak az írópercek, amelyek során Déry Tibort, Háy Gyulát, Zelk Zoltánt, Tardos Tibort, Molnár Zoltánt, Fekete Gyulát, Varga Domokost, Eörsi Istvánt és Gáli Józsefet ítélték el, többségüket igen súlyos börtönbüntetésre, sőt, miként később kiderült, Déryt eredetileg halálos ítélettel akarták sújtani a bíróság tagjai. Mindez gyakorlatilag az írószövetség munkájának megszüntetését és a magyar irodalmi élet szétverését jelentette: a szövetség új körülmények között, az 1956-os elvektől lényegesen eltérő politikai platformon, csak 1959-ben alakulhatott újjá, és csak a hatvanas évek közepére, miután az elítélt írók amnesztiában részesültek, indulhatott meg az irodalmi konszolidáció.

Miként már említettem, ennek a történetnek magam is tanúja és résztvevője voltam: az írószövetség decemberi közgyűlésén én képviseltem a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetségét (a Mefeszt). Ott ismerkedtem össze a szövetség vezetőivel, olyan, ifjúságom óta tisztelt és szeretett írókkal, mint Illyés Gyula, Déry Tibor, Tamási Áron, Veres Péter és mások. Nem hallgathatom el, hogy az akkori írószövetséggel kialakult kapcsolatomban, mindenekelőtt részvételem a decemberi közgyűlésen meghatározó módon befolyásolta további életem és pályám alakulását. Másfél évvel a forradalom leverése után engem is letartóztattak, fél esztendő töltem el vizsgálati fogságban, illetve a tököli internálótáborban, majd egyéves rendőri felügyelet, állástalanság, folyamatos zaklatás következett. Csak a hatvanas évek közepére konszolidálódott az életem (mindenekelőtt korábbi egyetemi tanárain: Sótér István és Bóka László, illetve akkori barátaim: Bodnár György, Béládi Miklós és Rába György segítségével), ekkor lehettem a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének kutatója és jelenhettek meg írásaim. Az ötvenhatos forradalom és ennek szellemi utóvédharca életem meghatározó eseménye volt, ma is csak tisztelettel és kegyelettel tudok rájuk visszatekinteni.

Még egy utolsó megjegyzés kívánkozik ide. Az ötvenhatos magyar forradalom talán leginkább meggyőző igazsága és erkölcsi értéke az volt (legalábbis az én meggyőződésem szerint), hogy a nemzet szinte teljes egységében állott a forradalom „lyukas” zászlaja mögé. Lehet, hogy a forradalom sikere után elkövetkezett volna az éles pártküzdelmek időszaka: voltak ennek jelei már november elején. Az igazságáért utára

vonuló, majd a barikádokon küzdő nemzet mindazonáltal lelki és morális közösségben vette fel a harcot szabadsága kivívásáért, közösségi identitása védelmében. Ez olyan erkölcsi érték volt, amelyet azóta sem tudtunk a köznapi politikában hasznosítani. Bevallom, mind fájdalom-sabban veszem tudomásul, hogy az a nemzeti egység, amely hét évtizede – a Nagy Imrét követő („reform”) kommunistáktól, a Mindszenty Józsefet és Ravasz Lászlót követő keresztény politikusokig, a szociáldemokratáktól a népi írómozgalom képviselőiig, a diákkorradalmároktól a két világháború közötti korszak konzervatív politika híveiig létrejött, ma is morális mintául szolgálhatna a politikai pártok küzdelmei nyomán úgyszólván „hideg” polgárháborúban élő ország számára.

Végül van még egy történetem. A forradalom napjaiban valahol a Váci utcában összeakadtam családom két régi ismerősével: két egykori horthysta katonatiszttel (az egyik vezérkari ezredes, a másik őrnagy volt a két világháború közötti időkben). Kifejezték örömmüket a forradalom (akkor úgy látszott) győzelme fölött, és elismerésüket az egyetemi ifjúság iránt. „Mi ebbe nem akarunk beavatkozni – mondotta az egykori ezredes – nehogy azt lehessen állítani, hogy a régi világ képviselői viték forradalomba a nemzetet.” Bölcs kijelentés volt, visszafogottságról és mértékletességről tanúskodott. Ezek a megfontolt és józan egykori horthysta vezérkari tisztek ma persze már nincsenek sehol.